

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
ІНСТИТУТ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

УКРАЇНСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА:
ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ»**

27-28 вересня 2016 р.

Острог

Тези доповідей

Острог

**Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2016**

УДК 94(477).15 : 061.3(043.2)
ББК 63.3 (0-Укр)
У-45

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 4 від 30 вересня 2016 р.)*

Редакційна колегія:

Винар Л.-Р., доктор габ. з історії, професор;

Кралуок П.М., доктор філософських наук, професор;

Трофимович В.В., доктор історичних наук, професор;

Атаманенко А.Є., доктор історичних наук, професор (відповідальний редактор);

Яремчук В.П., доктор історичних наук, професор;

Логвин І.С. (відповідальний секретар).

Рецензенти:

Піскун В.М., доктор історичних наук, професор;

Палієнко М.Г., доктор історичних наук, професор.

У-45

Українська діаспора: проблеми дослідження : тези доповідей Міжнародної наукової конференції, 27–28 вересня 2016 р., м. Острог / Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Острозька академія», Українське історичне товариство. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – 378 с.

ISBN 978-617-7328-34-5

До збірника включено матеріали Міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження». Тези доповідей присвячені актуальним проблемам дослідження закордонного українства: характеристиці його як явища, особливостям функціонування українських громад в країнах поселення, взаємозв'язкам з Україною, висвітленню внеску у світову та українську культуру, мистецтво, літературу, освітні процеси тощо.

Видання розраховане на науковців, викладачів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами закордонного українства.

УДК 94(477).15 : 061.3(043.2)

ББК 63.3 (0-Укр)

ISBN 978-617-7328-34-5

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2016

© Українське історичне товариство, 2016

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО
ТОВАРИСТВА ПРОФЕСОРА ЛЮБОМИРА РОМАНА ВИНАРА13

Микола Мушинка

СТАНІСЛАВ ДНІСТРЯНСЬКИЙ – ФУНДАТОР УКРАЇНСЬКОГО
ПРАВОНАВСТВА ТА ТЕОРЕТИК ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ15

Віктор Гіржов

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНЦІВ РОСІЇ – НАЙБІЛЬШОЇ ДІАСПОРИ В СВІТІ18

Валерій Полковський

ПЕТРО САВАРИН – БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ
В КАНАДІ21

Володимир Потульницький

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ГЕТЬМАНИЧА ДАНИЛА СКОРОПАДСЬКОГО
В РОЗГОРТАННІ ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ В ЕМІГРАЦІЇ24

Ірина Матяш

ЕЖЕН ДЕСЛАВ – ЄВГЕН СЛАБЧЕНКО: ВІДОМИЙ ПРЕДСТАВНИК
ЄВРОПЕЙСЬКОГО КІНОАВАНГАРДУ, НЕВІДОМИЙ ІСТОРИК
ДИПЛОМАТІЇ27

Галина Чумак

ПОВЕРНЕННЯ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ (ДОПОВІДЬ-ПРЕЗЕНТАЦІЯ)34

Дмитро Шевчук

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В СУЧАСНОМУ ЗМІННОМУ СВІТІ:
ДО ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ39

Володимир Марчук

НАПРЯМКИ ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ З ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА
В 1921–1939 РР.41

Наталія Солонська

УСНА ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ДО КАНАДИ:
ПЕРША ХВИЛЯ ІММІГРАЦІЇ45

Юрій Земський

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ НА ТЕРЕНАХ РФ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ШОВІНІЗМУ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ47

Микола Назірний

ХОРВАТСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВЗАЄМИНИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ
ЗДРАВКИ ЗЛОДІ50

Ольга Зубко УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ (2014–2016): ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ЧАСУ	53
Юрій Макар КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКА ТЕМАТИКА В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЧНУ	55
Олександр Денисюк РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У ВІДРОДЖЕННІ ОСТРОЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ	57
Оксана Супронюк ЖУРНАЛ «НОВА УКРАЇНА» (ПРАГА, 1922–1928) У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ І СВІДОМОСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЮДИНИ	59
Олеся Дзира УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ КАНАДИ (1918–1939 РР.)	61
Назар Мартинюк ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ УНР В ЕКЗИЛІ У 1920–1940 РОКАХ (ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ)	64
Катерина Петриченко ЗАКОРДОННИЙ ПАСПОРТ ГРОМАДЯНИНА УНР ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА В ЕМІГРАЦІЇ	67
Богдан Новак ВІДНОСИНИ УКРАЇНСЬКОЇ І ГРУЗИНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОМЕТЕЇВСЬКОГО РУХУ (1921–1939)	70
Валентина Піскун ДОКТРИНАЛЬНІ ГЕОПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ І ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ УНР В ЕМІГРАЦІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА 20-Х – 30-ТІ РОКИ ХХ СТ.)	73
Ігор Срібняк З ІСТОРИЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ В ТАБОРІ ФРАЙШТАДТ (АВСТРО-УГОРЩИНА) У 1917 Р.	75
Ольга Ямкова ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОСТІ «МАЛИХ НАРОДІВ» ТА/АБО «КІНЕЦЬ ВЗАСМИН» МИКИТИ ШАПОВАЛА З ПОЛІТИЧНИМИ ЛІДЕРАМИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ	77

Олег Купчик УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОРДОННЕ СТУДЕНТСТВО У «ЗМІНОВІХІВСЬКОМУ РУСЬ» (ПОЧАТОК 1920-Х РОКІВ)	81
Ольга Хмиз СТАНОВИЩЕ УКРАЇНЦІВ НА ЗАКЕРЗОННІ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ	84
Ірiнiя Савчук ВИСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ З ПОЛЬЩІ 1944–1946 РР.	87
Володимир Трофимович УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІСТІВ У ГЕНЕРАЛЬНОМУ ГУБЕРНАТОРСТВІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	90
Андрій Кошельник ЕСКАЛАЦІЯ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ НА ЛЮБЛІНЩИНІ (ВЕРЕСЕНЬ 1943 – ЛЮТИЙ 1944)	92
Лілія Трофимович ХОЛМСЬКИЙ ФРОНТ (БОЇ МІЖ УПА Й АК У КВІТНІ – ЛІПНІ 1944 РОКУ)	97
Галина Саган ВІДРОДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ЮГОСЛАВІЇ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	100
Віталій Макар СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ	104
Олена Гуменюк УКРАЇНСЬКІ МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В МІЖВОЄННІЙ ЄВРОПІ: ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ТА ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ	107
Юрій Шушкевич РОЛЬ ДІАСПОРИ В ЗАРОДЖЕННІ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ	113
Віталій Яремчук ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЗАКОРДОННІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	115
Сергій Вакулєнко ТЕОРЕТИЧНА ПОСТАВА ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА В ПИТАННЯХ МЕТОДОЛОГІЇ МОВОЗНАВСТВА	118
Катерина Карунік ДОРБОК ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА В ДІЛЯНЦІ УКРАЇНСЬКОЇ СИНТАКСИ	120

ків найвищу посаду в країні – генерал-губернатора обіймав *Рамон Гнатишин*, почесний доктор Чернівецького університету, іменем якого названий Центр канадських студій. Нині українську громаду в сенаті Канади представляють *Рейнел Андрейчук* і *Девід Ткачук*.

Олена Гуменюк

Київ (Україна)

УКРАЇНСЬКІ МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В МІЖВОЄННІЙ ЄВРОПІ: ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ТА ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ

Український молодіжний рух в країнах Європи розглядається дослідниками в контексті всієї міжвоєнної еміграції, відводячи молоді другорядну роль в представленні нації в системі міжнародних відносин. Насправді, українська молодь за кордоном становила потужну силу, здатну не тільки представити на міжнародному рівні здобутки свого народу, але разом з тим формувати новий тип нації.

Українська молодь за кордоном була представлена як колишніми військовими Армії Української Народної Республіки та Української Галицької Армії, інтернованими в таборах Польщі та Чехословаччини, так чисто академічною частиною (випускники середніх шкіл та гімназій, студенти, молоді науковці), тобто тими, хто не приймав участь ні в Першій світовій війні, ні в національно-визвольних змаганнях 1917–1921 рр. В першій половині 1920-х років переважну більшість серед молоді становили колишні військові, проте, вже наприкінці 1920-х років – на початку 1930-х років основну масу молодих емігрантів представляли люди, не задіяні в військових та революційних подіях першої чверті ХХ століття, які були вимушені залишити Батьківщину з огляду на політичні умови та позбавлені можливості здобувати вищу освіту вдома.

Країни Центрально-Східної Європи, насамперед, Чехословаччина, Польща, Німеччина, Австрія та вільне місто Данціг (сучасний Гданськ, Польща) стали найбільшими центрами концентрації українських мігрантів протягом 1920–1930-х років. В цих країнах були зосереджені військові, цивільні, політичні, наукові, освітні, культурні осередки українських емігрантів. Найчисленнішою була

© Олена Гуменюк, 2016

колонія українців в міжвоєнній Чехословаччині (ЧСР). Причини цього полягали в сприятливому відношенні чехословацького уряду до емігрантів та непоганими, в порівнянні з іншими європейськими країнами, матеріальними умовами українців. Це дозволило нашим співвітчизникам проводити активну освітню, наукову, культурну діяльність в ЧСР, засновуючи не тільки численні товариства та організації, а й, навіть, вищі навчальні заклади.

Чехословаччина стала також важливим центром зародження та поширення українського молодіжного руху на еміграції. Варто зазначити, що молодіжні організації були засновані та діяли в усіх європейських країнах перебування української еміграції. Проте, найбільші координуючі осередки та союзи молодіжного руху все ж знаходились в ЧСР. Так, тут протягом міжвоєнного періоду діяли Центральний союз українського студентства (ЦеСУС), Союз українського сокільства за кордоном та Союз українських пластунів-емігрантів в ЧСР.

Таким чином, можна умовно виділити в молодіжному русі три основні складові: Пласт, студентство, сокільство. Перед тим як характеризувати кожен із вище названих складових молодіжного руху, потрібно наголосити на одній спільній рисі – переважна більшість української молоді становила вікову категорію людей 20 – 30 років, які здобували вищу освіту. До Пласту входили як підлітки (хоча їх частка була незначною), так і 20-літні юнаки та дівчата. Натомість, до Союзу українського сокільства за кордоном та його споріднених організацій могли належати люди будь-якого віку, більшість з яких становили студенти або ж молодь, що вже завершила навчання.

Пласт – організація української молоді для всебічного патріотичного самовиховання, в якій відповідно до виховних методик міжнародного скаутського руху, поєднаними з українськими національними традиціями й цілями, виховуються діти й молодь. Пласт становив важливу складову українського молодіжного руху в країнах міжвоєнної Європи. Найбільш потужним був Пласт в Чехословаччині. В цій країні перші скаутські гуртки заснували студенти – представники політичної і військової еміграції переваж-

но з центрально-українських земель. Так, ще в 1921 р. в Празі та Подебрадах, були створені пластові дружини за зразком чеських скаутських організацій. В 1925 р. в Празі організована Українська Пластова Команда, яка координувала свою діяльність з Верховною Пластовою Командою у Львові. Варто зазначити, що Пласт на еміграції підтримував зв'язок та налагодив активну співпрацю з Пластом на українських землях.

Український пластовий рух на еміграції і, зокрема, його найбільша координуюча організація Союз українських пластунів-емігрантів в ЧСР (СУПЕ) – відігравали важливу роль в справі пропагування української справи за кордоном. Зокрема, протестуючи проти антиукраїнської політики польського уряду в Східній Галичині та Волині, пластуни розгорнули широку інформаційну кампанію. До міжнародних організацій (в основному скаутських) розсилались інформаційні бюлетені іноземними мовами, де наводились дані про Пласт та подавалися короткі відомості з історії та культури України. Подібні акції мали велике значення в плані представлення української нації в міжнародному середовищі. Крім того, що пластуни повинні виховуватись в патріотичному дусі, вони мають бути фізично витривалими. Тому велике значення надавалось спортивним змаганням, які слугували засобом представлення здобутків українського народу в середовищі іноземної громадськості. Так, зокрема, висилались як окремі представники, так і цілі делегації на міжнародні скаутські змагання (джерборі). Найбільший успіх мала делегація українських пластунів на т. зв. Першому слов'янському джерборі, що проходив в Празі 27 червня – 3 липня 1931 р. Варто зазначити, що делегації пластунів на всіх міжнародних змаганнях виступали під синьо-жовтими прапорами.

Ще один напрям в молодіжному русі української міжвоєнної еміграції – сокільство, об'єднане в Союзі українського сокільства за кордоном з найбільшими осередками в Чехословаччині. Вже в першій половині 1920-х років в ряді чеських міст (Подебради, Прага, Пршібрама, Ржевниці, Ліберець та ін.) були засновані та активно діяли українські сокільські організації. Основне завдання, яке ставили перед собою сокільські організації – виховувати в

українському народі єдність, народну силу й почуття честі шляхом плекання фізкультури, а разом з тим витривалість, рухливість, розуміння праці у спільному гурті, дисципліну. Члени українського Соколу в Чехословаччині приймали участь у чеських сокільських здвигах та міжнародних спортивних змаганнях, підтримував зв'язки з сокільськими організаціями з українських земель.

Студенти були чи не наймасовішими представниками молодіжного руху. Крім того, що вони засновували власні організації, але також входили, в переважній більшості або частково, до складу інших українських емігрантських товариств, груп тощо. Протягом міжвоєнного періоду студенти заснували академічні, загально-студентські, кооперативні, професійні, мистецькі, спортивні товариства. На початку 1920-х в Празі був утворений Центральний союз українського студентства, який став координуючим осередком всього міжвоєнного студентства як на еміграції, так і на західноукраїнських землях.

У студентських організаціях проводились різноманітні акції: святкування пам'ятних дат як для самої організації, так і в історії України, відзначення ювілеїв українських політичних, наукових, громадських та інших діячів, відзначення релігійних, національних, культурних подій. Досить часто на такі заходи запрошувались іноземці, як студенти, так і громадські та політичні діячі європейських країн. Українські студенти брали найактивнішу участь в міжнародних конференціях, організовували власні виставки, видавали журнали, брали участь в спортивних змаганнях тощо.

Центральний союз українського студентства виступав головною координуючою організацією всього українського студентського руху в країнах Європи. Саме ЦеСУСу вдалося розвинути серйозну міжнародну діяльність і сприяв цьому відділ Міжнародних відносин та його багаторічний очільник В. Орелецький. ЦеСУС був членом Міжнародної студентської організації і брав участь у всіх її конференціях. Протягом перших двох років свого існування ЦеСУС видав цілий ряд окремих брошур англійською, французькою, німецькою мовами про Україну, українське студентство та українські високі школи. У міжнародних студентських

журналах постійно розміщались статті про українські справи. З цілим рядом редакцій іноземних студентських організацій вівся обмін періодичними виданнями.

Дійсно, пластуни, студенти та члени Союзу українського сокоільства за кордоном, тісно взаємодіючи, становили потужну складову всієї української міжвоєнної еміграції. Молодь на еміграції приймала участь в міжнародних конференціях, з'їздах, спортивних змаганнях, культурних та освітніх заходах, тим самим, представляючи діяльність української еміграції європейській громадськості. Молоді люди не тільки активно долучались до розвитку культури та освіти за кордоном, а й формували політичне підґрунтя української міжвоєнної еміграції.

Список основних джерел та літератури:

1. Антонович М. Нариси історії Центрального Союзу Українського Студентства (1922–1945) / М. Антонович. – Мюнхен ; Нью-Йорк ; Торонто, 1976.
2. Ган П. Сьогорічні з'їзди українського студентства / П. Ган // Український студент. – Прага, 1923. – № 3–4.
3. Гузар Л. В Роковини: українське студентство в минулому й сучасному ЦеСУС / Л. Гузар. – Прага, 1938.
4. Жуковський А. Тридцять літ ЦеСУСу / А. Жуковський // Вісті ЦеСУСу. – Париж, 1953. – Ч. 5.
5. Книш З. Ярослав Барановський. Жертва злоби і ненависти / З. Книш. – Париж, 1990.
6. Левицький С. Український Пластовий Улад в роках 1911–1945 у спогадах автора (Причинки до історії Пласту) / С. Левицький. – Мюнхен, 1967.
7. Макаренко Б. 25-річчя ЦеСУСа / Б. Макаренко // Вісті ЦеСУСа. – Мюнхен, 1948. – Ч. 2.
8. Масюкевич М. У третю річницю. / М. Масюкевич // Студентський вісник. – Прага, 1925. – Ч. 8.
9. Мельник К. В Роковини (1908–1918–1938) / К. Мельник. – Прага, 1938.
10. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний. – Прага, 1942. – Ч. 1.

11. Нижанківський С. Перед 5 звичайним з'їздом ЦеСУСа / С. Нижанківський // Студентський вісник. – Прага, 1927. – Ч. 7–9.
12. Окаринський В. Пласт в українському національно-визвольному русі (1911–1939 рр.) / В. Окаринський. – Тернопіль, 2006.
13. Окаринський В. Український скаутський рух (1911–1944 рр.) / В. Окаринський. – Тернопіль, 2006.
14. Орелецький В. 35-річчя ЦеСУСу / В. Орелецький // Фенікс. – Мюнхен, 1958. – Ч. 8.
15. Орелецький В. Зносини Центрального Союзу Українського Студентства з чужоземним студентством / В. Орелецький // Студентський вісник. – Прага, 1924. – Ч. 1.
16. Пап-Пугач С. Пластовий альманах / С. Пап-Пугач. – Рим, 1976.

Юрій Шушкевич
Острог (Україна)

РОЛЬ ДІАСПОРИ В ЗАРОДЖЕННІ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ

Народний Рух України – громадсько-політична організація, яка виникла у 1989 році. Організація спочатку своєю метою встановила сприяння політиці Перебудови, однак швидко еволюціонувала до вимоги суверенітету УРСР, пізніше Незалежності України. Основною причиною даного кроку було те, що ядро організації склали дисиденти, які все життя боролися проти комуністичного режиму. Не маючи достатньої кількості ресурсів для боротьби вони почали шукати та налагоджувати зв'язки з українською діаспорою.

Українці, що мешкали поза межами СРСР наприкінці 80-х років ХХ століття почали виразно відчувати активізацію процесу змін у СРСР. Це створило необхідні умови для проникнення та поширення ресурсів, які мали дістатися всім хто опонував комуністичному режиму в СРСР. Впевненості у цьому додавала серія «оксамитових революцій», що відбулася протягом цього періоду у країнах Східної Європи.

Фактично перед активними представниками діаспори постав ряд викликів. У першу чергу слід було надати фінансові ресурси для налагодження системної роботи НРУ. В другу – забезпечити активістів методичними матеріалами та зруйнувати інформаційну монополію компартії. Важливою ланкою роботи було інформування урядів держав Заходу про існування демократичного руху в УРСР та сповіщати в разі застосування каральних мір проти активістів Руху з боку влади.

У 1989–1990 роках в країнах Північної Америки та Канаді були сформовані Комітети допомоги Україні, Товариства прихильників